

УДК 378.6.14:614.21

Юлія Колісник-Гуменюк

**ЕКСПЕРИМЕНТАЛЬНА ПЕРЕВІРКА ЕФЕКТИВНОСТІ МЕТОДИКИ
ФОРМУВАННЯ ПРОФЕСІЙНО-ЕТИЧНОЇ КУЛЬТУРИ МАЙБУТНІХ
ФАХІВЦІВ У МЕДИЧНИХ КОЛЕДЖАХ**

Сучасна реформа системи охорони здоров'я, перехід на надання первинної медико-санітарної допомоги населенню, запровадження бюджетно-страхової медицини, інтеграція України у європейське співтовариство потребують удосконалення системи медичної освіти з метою підготовки спеціалістів, які відповідали б кращим світовим стандартам.

У працях дослідників теорії та практики навчання і виховання студентів медичних ВНЗ I-II рівня акредитації О. Я. Андрійчук, М. Л. Воловської, Т. О. Дем'янчук, А. О. Остапенка, О. Є. Ткаченка, М. Б. Шегедин [7] розглядаються проблеми виховання гуманності у майбутніх медиків. Організаційно-педагогічні умови виховної роботи в медичних коледжах досліджувала Х. П. Мазепа [3]. Проблеми деонтологічної підготовки фахівців ґрунтовно розглядаються у працях М. П. Васильєвої та Л. В. Переймибиди [5]. Незважаючи на численні дослідження, питання формування професійно-етичної культури майбутніх фахівців у медичних коледжах в процесі вивчення гуманітарних дисциплін не розкрито в достатньому обсязі. Недостатня увага приділяється значенню соціально-гуманітарних предметів та їх впливу на формування загальної культури майбутніх медичних працівників. Майже не знайшли висвітлення в наукових працях педагогічні умови розвитку професійно-етичних якостей майбутніх медиків.

Аналіз практики підготовки медиків свідчить, що у вищих навчальних закладах медичного профілю I-II рівня акредитації ця проблема потребує додаткового осмислення та спеціальних заходів на різному рівні щодо

забезпечення підготовленості випускників з цієї важливої складової професійної діяльності в галузі охорони здоров'я. За традиційної системи навчання студенти недостатньо підготовлені до вирішення складних професійних ситуацій, пов'язаних з морально-етичними проблемами.

Метою нашого експериментального дослідження, результатам якого присвячена ця стаття, був аналіз стану формування професійно-етичної культури майбутніх фахівців у медичних коледжах, а також впровадження запропонованих інновацій у педагогічну практику підготовки медичних працівників. Це зумовило характер основних завдань, що потребували вирішення в ході експерименту: розробити діагностичний інструментарій; апробувати визначені концептуальні основи формування професійно-етичної культури майбутніх медиків; експериментально перевірити вплив розроблених педагогічних умов на ефективність формування професійно-етичної культури майбутніх медиків; визначити, чи забезпечує результативне виховання професійно-етичної культури запропонована методика її формування у процесі гуманітарної підготовки студентів у медичних коледжах; узагальнити отримані дані за допомогою методів математичної статистики.

Організація спільної діяльності педагогічного колективу медичного коледжу щодо виховання професійно-етичної культури студентів дозволила нам розробити та перевірити концептуальні основи і педагогічні умови формування професійно-етичної культури майбутніх медиків. Застосувавши на практиці ідею цілеспрямованого формування професійно-етичної культури медичних працівників у процесі вивчення гуманітарних предметів, ми дослідили зв'язок між професійною та гуманітарною підготовкою, спеціальнопрофесійними та морально-етичними складовими компетентності медика, виконали якісний аналіз і кількісне вимірювання результатів змін, які пропонуємо внести в навчально-виховний процес.

Безпосереднє впровадження запропонованих змін у процесі дисертаційного дослідження проведено шляхом тривалого використання методики формування професійно-етичної культури студентів медичних коледжів під час вивчення

історії та культурології з урахуванням вимог нової парадигми освіти. Методика формувалася й адаптувалася до конкретних умов, специфічних завдань, вікових і типологічних особливостей суб'єктів навчання. За результатами експериментальної роботи вносилися необхідні корективи в зміст, форми і методи навчання.

Для належного втілення запропонованих змін і ефективного проведення дослідно-експериментальної роботи було проаналізовано чинні навчальні плани та програми [4]. Їх вивчення засвідчило неможливість достатньою мірою забезпечити майбутнім фахівцям високий рівень професійно-етичних знань і вмінь, навіть якщо підібрати і систематизувати зміст різних дисциплін за принципами наступності та інтеграції. Тобто професійно-етичні якості у випускників не можуть мати цілісного, системного характеру, а будуть переважно вибірковими з певних професійно орієнтованих дисциплін. Ця обставина спонукала нас розробити програми курсів гуманітарної підготовки, які враховують цілісність, системність професійно-етичних знань і вмінь, поетапність їх вивчення, наступність та інтегрованість із професійно теоретичними та професійно практичними, а також можливість гнучко використовувати їх за умов зміни спеціалізації в межах медичної галузі.

З метою добору й структурування знань, необхідних для формування професійно-етичної культури медичних працівників, ми враховували висновки наукових досліджень, у яких пропонується використовувати в комплексі завдання загальноосвітнього розвитку, спрямованості на професійну підготовку за певним напрямом навчання, особистісних інтересів, нахилів, здібностей студентів, можливостей застосування різних форм і методів навчання, що стимулюють творчий розвиток особистості. Внаслідок застосування теоретичних положень дослідження були розроблені: новий експериментальний навчальний план і модифіковані програми підготовки з курсів «Історія України» і «Культурологія» [1; 2] для спеціальності «Сестринська справа», які побудовані з урахуванням професійної спрямованості змісту гуманітарних дисциплін, застосування інтерактивних методик навчання цих дисциплін, використання дидактичних і рольових ігор, моделювання професійних завдань, створення і вирішення

проблемних ситуацій тощо та передбачають дотримання дидактичних вимог і комплексу психолого-педагогічних підходів. Запропоновані нами експериментальні курси передбачають збільшити кількість годин на семінарські заняття та самостійну роботу за рахунок скорочення лекційного навантаження. Очікуваним результатом було підвищення зацікавлення до предмету та покращення навчально-пізнавальної діяльності студентів.

На основі опрацювання наукових джерел [5, с. 12; 6, с. 6-7] критеріями формування професійно-етичної культури майбутніх медиків ми обрали:

– узгодженість набутих гуманітарних, деонтологічних і біоетичних знань, а також умінь і навичок практичної професійно-етичної діяльності в різних клінічних ситуаціях, у взаємовідносинах з пацієнтами, колегами тощо з нормами, визначеними етичними кодексами медичних працівників;

– відповідність особистісних, медико-професійних і соціально значущих якостей до професійно-етичних вимог, закладених у Державних стандартах професійної освіти;

– наявність ознак, які характеризують розвинутість компонентів професійно-етичної культури медичного працівника – мотиваційного, аксіологічного, когнітивного, операційно-діяльнісного; особистісно-рефлексивного; креативного.

Відповідно до запропонованих критеріїв підібрано методи оцінювання професійно-етичної культури майбутніх медичних працівників. Отриманий у результаті експериментальної перевірки комплекс даних характеризує сформованість професійно-етичної культури, готовність випускників медичних коледжів до ефективної професійної діяльності за отриманою спеціальністю.

Передусім за результатами комплексного вхідного тестування були вибрані експериментальні та контрольні групи. Перевірка їх однорідності здійснювалася за допомогою критерію Крамера-Уелча. Для порівнюваних контрольної x та експериментальної y вибірок (груп) обчислювалися вибіркові середні \bar{x} і \bar{y} та вибіркові дисперсії D_x і D_y . Емпіричне значення критерію T_{em} становило 1,345. Порівняння знайденого значення з критичним ($T_{0,05} = 1,96$) дало підстави зробити

висновок, що характеристики порівнюваних вибірок збігаються з рівнем значущості 0,05. Отже, до початку експерименту можна вважати експериментальні та контрольні групи однорідними.

1. Перевірка сформованості професійно-етичних знань, умінь і навичок студентів медичних коледжів. Перевірка проводилась у формі контрольного заміру, що містив 20 завдань теоретичного і 10 практичного характеру, на виконання яких відводився час, визначений експертами – 30 хв. За кожну правильну відповідь ставився один бал і визначався коефіцієнт засвоєння знань:

$$K_{zz} = \frac{m}{n \times 30},$$

де m – загальна кількість правильних відповідей; n – кількість студентів.

Якщо $K_{zz} > 0,7$, то процес навчання можна вважати успішним. При засвоєнні знань з $K_{zz} \leq 0,7$ студент систематично здійснює помилки у навчально-професійній діяльності та нездатний до їх виправлення.

Проведені контрольні заміри дали змогу визначити коефіцієнт засвоєння студентами II курсу знань, умінь і навичок, які спрямовані на формування професійно-етичної культури майбутнього медичного працівника. Опрацьовані та систематизовані результати педагогічного тестування подані в табл. 1.

Таблиця 1

Результати тестування студентів експериментальних і контрольних груп медичних коледжів

№ з/п	Навчальні заклади	Професійно спрямовані гуманітарні знання		Теоретичні професійно-етичні знання		Практичні професійно-етичні вміння	
		K_{zz} ЕГ	K_{zz} КГ	K_{zz} ЕГ	K_{zz} КГ	K_{zz} ЕГ	K_{zz} КГ
1.	Львівський	0,79	0,71	0,85	0,83	0,81	0,74
2.	Самбірський	0,75	0,65	0,83	0,79	0,77	0,70
3.	Бориславський	0,77	0,64	0,82	0,80	0,80	0,71
4.	Черкаський	0,80	0,69	0,86	0,81	0,78	0,69

Як видно з табл. 1, коефіцієнт засвоєння професійно спрямованих гуманітарних знань в експериментальних групах у порівнянні з контрольними вищий на $0,08 \div 0,11$. В експериментальних групах вищі також K_{33} теоретичних (на $0,02 \div 0,03$) і практичних професійно-етичних знань (на $0,07 \div 0,09$). Вочевидь, це пов'язано із застосуванням запропонованих педагогічних умов і методики формування професійно-етичної культури майбутнього медичного працівника у процесі гуманітарної підготовки. Середні дані коефіцієнтів засвоєння професійно-етичних знань і вмінь студентів експериментальних і контрольних груп для наочності показані на рис. 1.

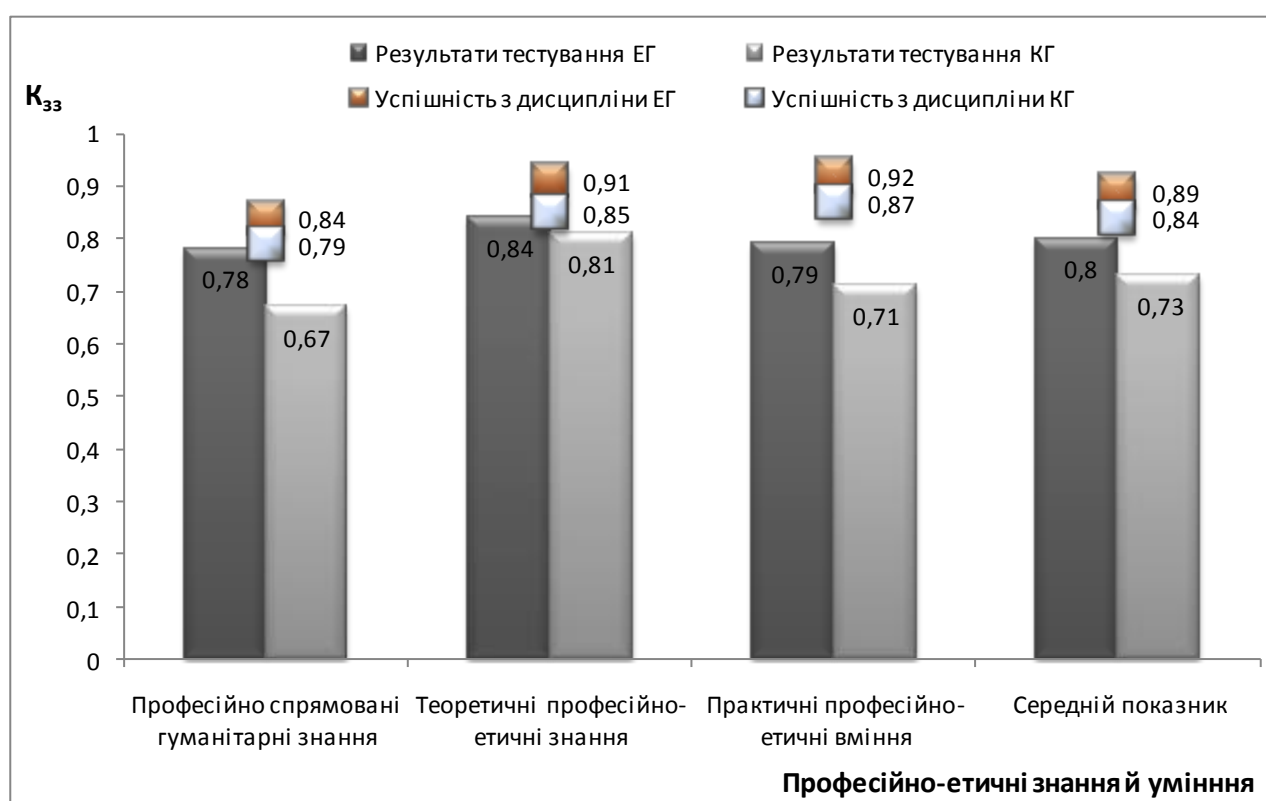

Рис. 1. Діаграма сформованості професійно-етичних знань і вмінь студентів експериментальних і контрольних груп

Середній показник коефіцієнта засвоєння K_{33} за результатами тестування професійно-етичних знань і вмінь студентів експериментальних груп чотирьох коледжів становив 0,80, контрольних – 0,73. Одночасно дещо вищі також показники успішності студентів експериментальних груп з усіх відповідних дисциплін.

Достовірність результатів тестування професійно-етичних знань, умінь і навичок студентів медичних коледжів перевірялася за допомогою критерію Вілкоксона-Манна-Уїтні. Розраховане фактичне значення критерію Вілкоксона значно більше від критичного ($W_{0,05} = 1,96$): $16,3 > 1,96$. Отже, достовірність відмінностей порівнюваних вибірок становить не менше 95 %, за результатами педагогічного тестування підвищення рівня професійно-етичних знань, умінь і навичок студентів медичних коледжів зумовлено запропонованими нами педагогічними підходами.

2. Визначення відповідності професійно-етичних якостей студентів до вимог професійно-етичної культури медика. Для визначення особистісних, медико-професійних, соціально значущих якостей професійно-етичної культури студентів експериментальних і контрольних груп медичних коледжів використано метод самооцінювання. Кожен студент мав дати відповідь на 30 запитань (10 запитань на кожен аспект професійно-етичної культури майбутнього медика). Усім можливим відповідям присвоювався певний показник P_a ($a = 1, 2, 3, 4, 5$); крім того кожне запитання мало коефіцієнт вагомості M_a (1, 2, 3).

Сформованість професійно-етичної культури визначалась за кожним із аспектів (S_1 – особистісним, S_2 – медико-професійним, S_3 – соціально значущим). Результати заносилися в таблиці та аналізувалися:

	Високий	Середній	Низький	
Особистісний	DS_1	$+ ES_1$	$+ FS_1$	$= LS_1$,
Медико-професійний	DS_2	$+ ES_2$	$+ FS_2$	$= LS_2$,
Соціально значущий	DS_3	$+ ES_3$	$+ FS_3$	$= LS_3$,

Узагальнений розподіл рівнів сформованості професійно-етичної культури усіх студентів експериментальних і контрольних груп за результатами самооцінювання в кінці експерименту подано в табл. 2:

Таблиця 2

Сформованість професійно-етичної культури студентів експериментальних і контрольних груп медичних коледжів

№		Рівні сформованості	Всього
----------	--	----------------------------	---------------

з/п	Аспекти професійно-етичної культури	високий		середній		низький		студентів	
		ЕГ	КГ	ЕГ	КГ	ЕГ	КГ	ЕГ	КГ
1.	Особистісний S_1	140	82	58	101	8	27	206	210
2.	Медико-професійний S_2	167	132	35	61	4	17		
3.	Соціально значущий S_3	109	63	76	101	21	46		

Аналіз показує суттєву різницю в кількості студентів експериментальних і контрольних груп медичних коледжів, що виявили різні рівні сформованості особистісних, медико-професійних, соціально значущих якостей, які відповідають вимогам до професійно-етичної культури майбутніх медиків. Їх зростання в експериментальних групах переконливо доводить ефективність розроблених педагогічних умов і методики. Крім того, реалізація запропонованого підходу до формування професійно-етичної культури медичних працівників у процесі вивчення гуманітарних предметів у медичному коледжі отримала позитивну оцінку студентів. Вони дістали можливість повніше задовольняти свої інтереси, активно використовувати інноваційні форми навчально-виховної діяльності, самостійно організувати свою роботу на компетентнісних засадах, що, безумовно, сприяє їхньому професійному становленню та моральному вихованню, самовихованню та самовдосконаленню.

Для перевірки незалежності емпіричних розподілів даних самооцінювання використовувався критерій χ^2 окремо за кожним з трьох аспектів професійно-етичної культури, які визначалися на цьому етапі дослідження. Оскільки всі три $\chi^2_{емп}$ значно більші від $\chi^2_{0,05}$, достовірність відмінностей характеристик експериментальної та контрольної груп після закінчення експерименту за результатами самооцінювання становить не менше 95 %.

3. Оцінювання розвинутості компонентів професійно-етичної культури студентів експериментальних і контрольних груп медичних коледжів. Розвинутість компонентів професійно-етичної культури, а отже, результативність запропонованих нами підходів, визначалась шляхом експертного оцінювання.

Використовувалася анкета, при розробленні якої ми консультувалися з директорами медичних коледжів і заступниками директорів з гуманітарної освіти

і виховання, а також з викладачами ВНЗ медичного профілю. Заповнювали анкету працівники лікувальних установ, у яких проходили практику студенти експериментальних і контрольних груп. Результативність формування професійно-етичної культури студентів-медиків визначалась за шістьма компонентами. Кожен експерт заповнював анкети на тих студентів, практикою яких він керував, даючи відповідь на 24 запитання (чотири запитання на кожен з шести компонентів професійно-етичної культури медичного працівника). Кожне запитання мало коефіцієнт вагомості M_a від 1 до 3. Результати заносилися в таблиці та ранжувалися. У табл. 3 подано опрацьовані дані для студентів тих же експериментальних (206 осіб) і контрольних (210 осіб) груп медичних коледжів, які проводили самооцінювання, викладене в попередньому пункті. Анкетування експертів здійснювалось у 2011 р.

Таблиця 3

**Розвинутість компонентів професійно-етичної культури студентів
медичних коледжів**

№ з/ п	Компоненти професійно- етичної культури	M_i	Рівні розвинутості											
			високий				середній				низький			
			ЕГ		КГ		ЕГ		КГ		ЕГ		КГ	
			к- сть	%	к- сть	%	к- сть	%	к- сть	%	к- сть	%	к- сть	%
1.	мотиваційний	0,1	132	64,1	71	33,8	57	27,7	92	43,8	17	8,3	47	22,4
2.	аксіологічний	0,1	118	57,3	64	30,5	69	33,5	90	42,9	19	9,2	56	26,7
3.	когнітивний	0,25	149	72,3	105	50,0	49	23,8	81	38,6	8	3,9	24	11,4
4.	операційно- діяльнісний	0,25	154	74,8	128	61,0	43	20,9	61	29,0	9	4,4	21	10,0
5.	особистісно- рефлексивний	0,2	127	61,7	61	29,0	66	32,0	115	54,8	13	6,3	34	16,2
6.	креативний	0,1	109	52,9	41	19,5	81	39,3	123	58,6	16	7,8	46	21,9

Високого рівня розвинутості професійно-етичної культури в експериментальних групах досягли: за мотиваційним компонентом – 64,1 % студентів, за аксіологічним – 57,3 %, когнітивним – 72,3 %, операційно-діяльнісним – 74,8 %; особистісно-рефлексивним – 61,7 %; креативним – 52,9 %. 3

табл. 3.9 видно, що з усіх компонентів професійно-етичної культури показники високого рівня розвинутої кращі для експериментальних груп: мотиваційного – на 30,3 %, аксіологічного – на 26,8 %, когнітивного – на 22,3 %, операційно-діяльнісного – на 13,8 %; особистісно-рефлексивного – на 32,7 %; креативного – на 33,4 %. Натомість з усіх компонентів кількість студентів з низьким рівнем розвинутої вища для контрольних груп.

Прискіпливий аналіз результатів експертного оцінювання показує, що вони добре корелюють з результатами самооцінювання, проте мають незначне відхилення в бік зменшення показників професійно-етичної культури студентів за думкою експертів у порівнянні із самооцінкою, при чому це характерно як для експериментальних, так і для контрольних груп. Це свідчить про вірогідність результатів дослідження.

Зауважимо, що сумувати рівні розвинутої компонентів професійно-етичної культури різних студентів, подані в таблиці не зовсім коректно. Однак для оцінки запропонованого у дослідженні підходу вважаємо можливим визначити загальну ефективність формування професійно-етичної культури в медичних коледжах (у %) з урахуванням вагомості кожного з компонентів, запропонованого експертами – працівниками медичних ВНЗ. Результати подані на рис. 2 і 3.

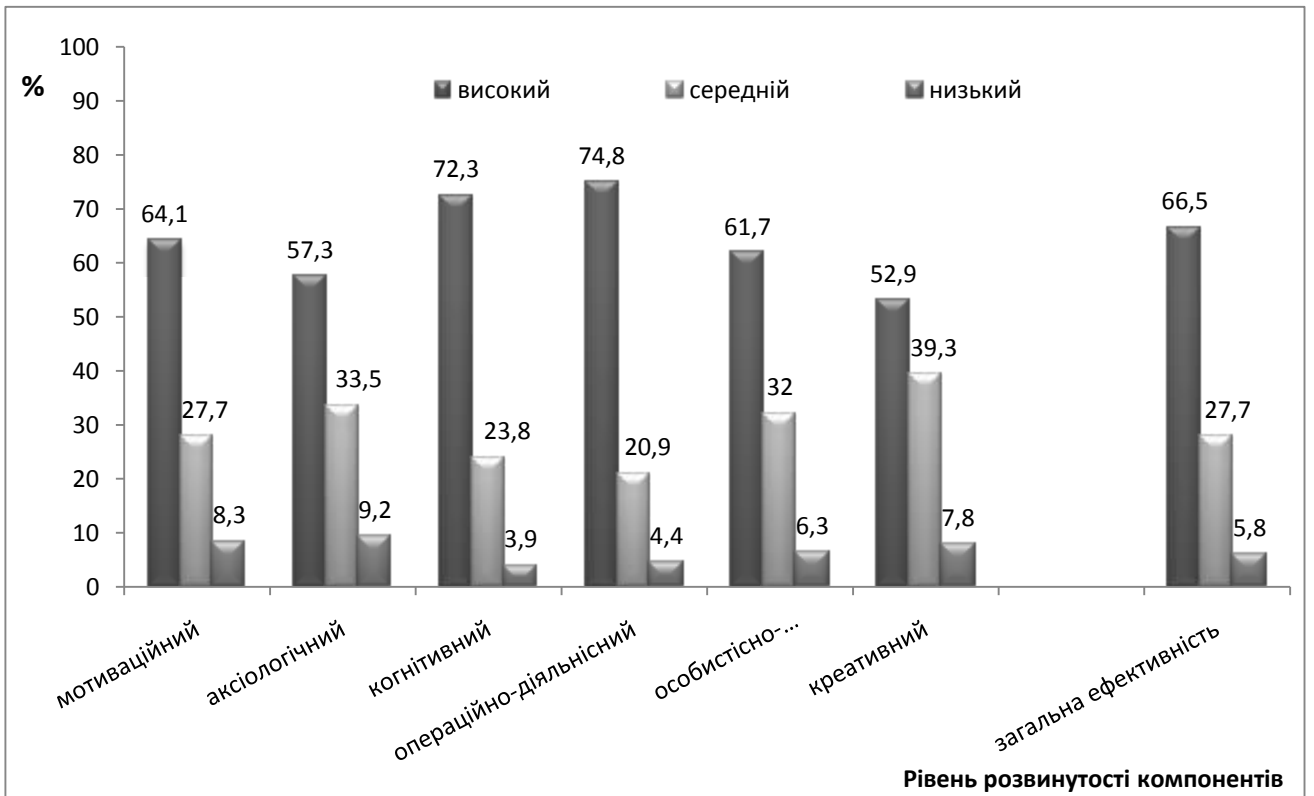

Рис. 2. Діаграма ефективності формування професійно-етичної культури студентів експериментальних груп

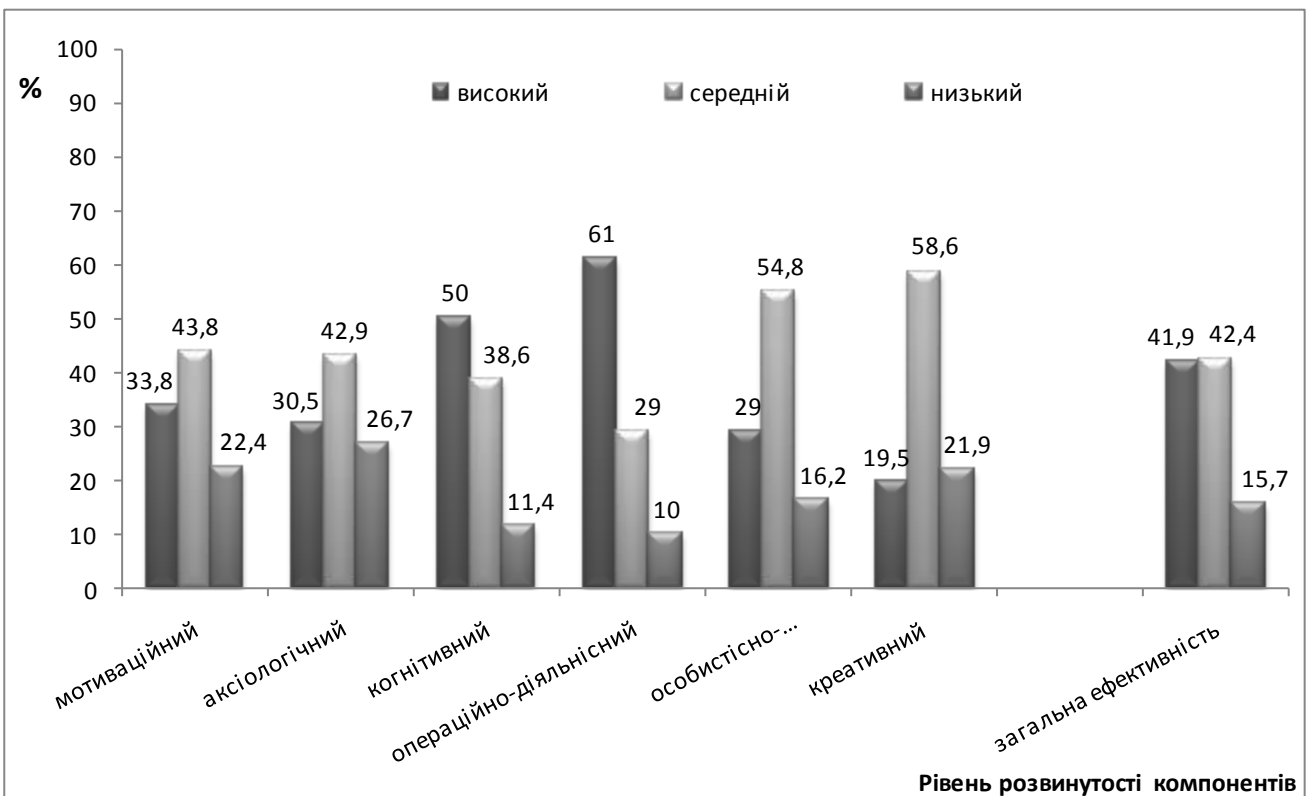

Рис. 3. Діаграма ефективності формування професійно-етичної культури студентів контрольних груп

Розвинутість у студентів експериментальних груп високого та середнього рівнів професійно-етичної культури, а також визначена загальна ефективність, яка сягнула 94,2 %, засвідчила позитивний результат запропонованої нами методики. З діаграм добре видно, що у студентів контрольних груп добре розвинуті лише когнітивний та операційно-діяльнісний компоненти професійно-етичної культури, на яких зосереджені викладачі професійно орієнтованих дисциплін. Інші компоненти, як показує думка експертів за результатами діяльності студентів експериментальних груп, можуть формуватися під час гуманітарної підготовки студентів-медиків. Тобто, експертне опитування ще раз підтвердило ефективність проведеної роботи, незважаючи на те, що окремі студенти навіть після запровадження запропонованих змін залишилися на низькому рівні розвитку професійно-етичних якостей.

У студентів експериментальних груп підвищились уміння здійснювати аналіз власної поведінки в різноманітних складних ситуаціях з огляду на професійно-етичні норми та вимоги.

Для перевірки незалежності емпіричних розподілів даних експертного оцінювання студентів експериментальних і контрольних груп використовувався критерій χ^2 . Оскільки $\chi^2_{\text{емт}} = 26,48 > 5,99 = \chi^2_{0,05}$, можна впевнено стверджувати, що характеристики експериментальної та контрольної груп, отримані в результаті експертного оцінювання, відрізняються з достовірністю не менше 95 %.

Таким чином, початкові (до початку формування експерименту) стани експериментальної та контрольної груп збігаються, а кінцеві (після закінчення експерименту) – суттєво відрізняються за всіма критеріями. Отже, можна зробити висновок, що ці зміни зумовлені саме використанням запропонованих нами підходів до становлення та розвитку професійно-етичної культури студентів медичних коледжів.

Аналіз усіх етапів формування експерименту свідчить, що внаслідок запропонованих змін у 2009-10, 2010-11 н.р. рівень підготовленості випускників коледжів до професійної діяльності, та зокрема їхня професійно-етична культура,

суттєво зросли. Це пов'язано, вочевидь, як із покращенням гуманітарної професійно-орієнтованої підготовки студентів, так і з підвищенням якості деонтологічної складової професійної підготовки майбутніх медиків завдяки врахуванню розроблених концептуальних основ формування професійно-етичної культури. Застосування педагогічних заходів з розвитку професійно-етичної культури майбутніх медичних працівників дало позитивні зрушення в системі навчання у медичному коледжі.

Вибудована та реалізована логіка формування в майбутніх медичних працівників професійно-етичної культури підтвердила наші прогнози щодо можливості розвитку блоку відповідних якостей. Таким чином, впровадження в практику навчання запропонованих концепції, педагогічних умов і методики формування професійно-етичної культури студентів медичних коледжів позитивно впливає на ефективність навчального процесу, покращує мотивацію студентів до навчання, активізує їхню самостійну роботу, а отже – підвищує якість професійної підготовки майбутніх медичних працівників.

Узагальнення результатів експериментальної роботи, якісний аналіз ефективності обґрунтованих та розроблених науково-педагогічних підходів дозволяє зробити загальний висновок, що формування професійно-етичної культури у процесі вивчення гуманітарних предметів у медичних коледжах сприяє підготовці висококваліфікованих медичних працівників. Подальшого дослідження потребує дослідно-експериментальна перевірка психолого-педагогічних та організаційних підходів до забезпечення ефективності деонтологічного виховання в процесі особистісно орієнтованого навчання в умовах медичного навчального закладу.

1. Колісник-Гуменюк Ю. І. Історія України : інтерактивні методи навчання : метод. посібник для студентів медичних закладів II—IV рівнів акредитації / Ю. І. Колісник-Гуменюк. — Львів : ЗАТ «Гал—ЕКСПО», 2007. — 140 с.

2. Колісник-Гуменюк Ю. І. Культурологія. Експериментальний курс для медичних коледжів : навч.-метод. посібник / Ю. І. Колісник-Гуменюк. — Львів : Гал—ЕКСПО, 2011. — 117 с.

3. Мазепа Х. П. Організаційно-педагогічні умови виховної роботи в медичному коледжі : дис... канд. пед. наук : 13.00.04 / Мазепа Христина Петрівна. — К., 2001. — 220 с.

4. Освітньо-професійна програма вищої освіти за професійним спрямуванням — медицина (сукупність норм до обов'язкового мінімуму змісту та рівня підготовки бакалавра). — К., 1994. — 31 с.

5. Переймибіда Л. В. Організаційні засади діяльності педагогічного колективу з розвитку деонтологічної культури учнів медичного ліцею : автореф. дис. на здобуття наук. ступеня канд. пед. наук : 13.00.01 — «Загальна педагогіка та історія педагогіки» / Л. В. Переймибіда. — К., 2008. — 21 с.

6. Пономаренко О. В. Формування професійно-етичної культури соціального педагога : автореф. дис. на здобуття наук. ступеня канд. пед. наук : 13.00.05 — «Соціальна робота» / О. В. Пономаренко. — К., 2001. — 20 с.

7. Шегедин М. Б. Проблемні питання медсестринства в Україні / Марія Броніславівна Шегедин // Українські медичні вісті : наук.-практ. журнал Всеукраїнського лікарського товариства. — 1997. — № 2-3 (57-58). — Т. 1. — С. 71—72.

Юлія Колисник-Гуменюк

Экспериментальная проверка эффективности методики формирования профессионально этической культуры будущих специалистов в медицинских колледжах

Експериментально перевірено вплив розроблених педагогічних умов на ефективність формування професійно етичної культури майбутніх медиків. Определенно результативность предложенной методики ее формирования в процессе гуманитарной подготовки студентов в медицинских колледжах.

Yuliya Kolisnik-Gumenyuk

Experimental Verification of Efficiency of Forming Method Professionally Ethics Cultures of Future Specialists in Medical Colleges

Influence of the developed pedagogical terms is experimentally tested on efficiency of forming professionally ethics cultures of future physicians. Certainly effectiveness of the offered method of its forming is in the process of humanitarian preparation of students in medical colleges.